

UYANAN DEV ÇİN'İN YAPISAL VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM SÜRECİTansu YALIN Melike ÇETİNBAKIŞ **ÖZET**

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde tek kutuplaşma eğilimi görülmektedir. Bununla birlikte hem devletler arasındaki güç dağılımı önem kazanmakta hem de bu gücün nispeten dengeli dağılımıyla yoğunlaşması arasındaki fark ön plana çıkmaktadır. Uluslararası sistemin istikrarı açısından bu fark oldukça önemli bir durumdur.

Kuruluşunun ardından uzun bir süre sosyalizm ile yönetilen Çin, 1978-2018 döneminde, Deng Xioping liderliğinde birtakım aksaklıklara rağmen sürdürülebilir bir büyüme hızına erişmiştir. Bu başarının altında yatan en önemli sebep Deng Xioping'in doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını destekleyen liberal politikalar izlemiş olmasıdır. Ayrıca ekonomik kalkınma sürecinde Çin'de düşük maliyetlerin, ucuz işgücünün, yüksek devlet teşviklerinin, akıllıca dizayn edilmiş teknolojik ve yenilikçi bir yapının oluşturulmasının payı oldukça büyüktür. Bir başka ifade ile Çin'in yükselişinde Piyasa Reformları ve Dünya Ticaret Örgütüne katılımı milat olarak kabul edilebilir. Bu başarı geliştirmekte olan ülkeler için emsal oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki Çin'in yükselişinin sebeplerinin irdelendiği bu çalışmada ülkenin uluslararası ticarete karşılaştırılmalı üstünlüğü nasıl ele geçirdiği sorusuna cevap aranmaktadır. Bunu yaparken Çin'in yapısal ve ekonomik dönüşüm süreci tarihsel bağlantılarıyla irdelenmektedir. Bu nedenledir ki amacı M.Ö.221-2018 döneminde Çin'de yaşanan ekonomik ve yapısal değişimleri ön plana çıkarmak olan bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ise Çin'in tarihsel süreç içerisinde zaman zaman büyük dalgalanmalar yaşadığını ve "Piyasa Reformları" ile birlikte dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna geldiğini göstermektedir. Ayrıca bu süreçte Çin'in Ar-Ge faaliyetlerine ve beşeri sermaye yatırımlarına verdiği önem büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Çin, Deng Xioping, Piyasa Reformları, Ar-Ge, Beşeri Sermaye.

JEL Kodları: : B25, O16, F01.

* Doktora Öğrencisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Balıkesir/TÜRKİYE, e-mail: tansuyalin@gmail.com

* Doktora Öğrencisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Balıkesir/TÜRKİYE, e-mail: melike.cetinbakis@hotmail.com

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 4 Eylül / September 2019

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 24 Eylül / September 2019

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 30 Eylül / September 2019

123

Araştırma Makalesi/Research Article

THE STRUCTURAL AND ECONOMIC TRANSFORMATION PROCESS OF THE WAKEING GIANT CHINA

ABSTRACT

There is a unipolarization tendency in the international system after the Cold War. However, the distribution of power between states gains importance and the difference between the relatively balanced distribution of this power and its concentration comes to the forefront. This difference is very important for the stability of the international system.

China, which was ruled with socialism for a long time after its establishment, achieved a sustainable growth rate in 1978-2018 despite some disruptions under the leadership of Deng Xioping. The main reason for this success is that Deng Xiaoping has followed liberal policies that support foreign direct investment. In addition, low costs, cheap labor, high government incentives and the creation of a cleverly designed technological and innovative structure have a large share in the economic development process in China. In other words, China's rise in market reforms and participation in the World Trade Organization can be considered as a milestone. This success sets a precedent for developing countries. For this reason, this study examines the reasons for the rise of China and seeks to answer the question of how the country seizes comparative advantage in international trade. In doing so, China's structural and economic transformation process is examined through its historical connections. Therefore this study, which emphasized economic and structural changes in China in the period BC 221-2018, is expected to contribute to the literature. The findings of the research show that China has experienced great fluctuations in the historical process from time to time and became the second largest economy in the world with "Market Reforms". In addition, China attaches great importance to R & D activities and human capital investments.

Keywords: *China, Deng Xioping, Market Reforms, R & D, Human Capital.*

JEL Codes: *B25, O16, F01.*

1. GİRİŞ

Çin ekonomisinin dönüşümünün iyi bir biçimde değerlendirilebilmesi için zaman içindeki gelişiminin incelenmesi önem taşımaktadır. Çünkü tarihsel süreç içerisinde Çin her dönem farklı kalkınma planlarına ve gelişim stratejilerine sahne olmuştur.

Bu gereksinim göz önünde bulundurularak imparatorluk döneminde ve cumhuriyet döneminde Çin'e baktığımızda iç ve dış çatışmaların dönemin ekonomik başarılarını gölgelediği görülmektedir.

Nihayetinde 1839-1842 yılları arasında İngilizlere kaybedilen Afyon Savaşı Çin imparatorluğunun çöküşünü hızlandırırken 1937 yılında Japonya'nın Çin'i işgali Çin Cumhuriyetinin sonunu hazırlamıştır.

Ardından 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyetine geçiş ile birlikte Mao Zedong liderliğinde sosyalist yönetim anlayışı benimsenmiştir. Böylece ülkenin sahip olduğu imkânlarla kendi kendisine yetebileceği ideolojisi ile ekonomide de dışa kapalı bir politika uygulanmıştır. Bu süreçte Çin uygulanan politikalarda ve özellikle de benimsediği rejimde Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliğinden (SSCB) ilham almış ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) ile yakınlaşmıştır. Mao, bu ideolojiyi kabul ettirebilmek amacıyla "Kültür Devrimi"ni2 başlatmıştır.

Her ne kadar Çin, uygulamış olduğu merkezi planlı ekonomi politikası ile kısa vadeli istikrar sağlamış olsa da ekonomik büyüme ve refah artışı konusunda önemli sıkıntılar yaşamıştır. Bu süreçte Mao Çin'in sanayileşmesi ve modernleşmesi için elzem olan çelik üretimini arttırabilmek amacıyla, ülkenin kurulmasından kısa bir süre sonra 1970-1975 yılları arasında "Büyük Atılım" hareketini başlatmıştır. Fakat Saran ve Guo (2005) ikilisinin belirttiği üzere emek yoğun üretimin çoğu çelik üretimine yönelik olması ve ilkel araçlar kullanılması nedeniyle üretim sürecinde arzulanan verim düzeyine ulaşamamıştır. Ayrıca bunlara ülkede teknolojik beceri düzeyinin henüz gelişmemesi ve yeterli seviyede üretimin yapılamaması eklenince milyonlarca insanın açlıktan ölümüne sebebiyet verilmiştir.

1978'de Mao'nun ölümünün ardından Deng Xioping yönetime geçmiş ve uygulanan bu politikaların sürdürülemezliğinin farkına varmasıyla 1980'lerin başında, kolektif tarım uygulamasına son vererek özel teşebbüse yeniden izin vermiştir. Böylece ülkede dışa açık bir ekonomi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Çin ekonomisine çeşitli reformlar uygulayarak damgasını vuran ve değişimin öncülüğünü üstlenen Deng Xiaoping, uzun yıllar dışa kapalı durumdaki ekonomiyi piyasa ekonomisine dönüştürmek için uğraşmıştır. Deng Xiaoping 1980 sonrasındaki değişim sürecini "bazı kişiler ve bölgeler önce zenginleşsin, sonunda toplumun tümü zenginleşecektir" anlayışı ile ifade etmiştir ("New Five-Year Plan to See Revolutionary Changes", 2005). Ayrıca Xiaoping döneminde Çin, askeri ve ekonomik alanlarda gelişmesinin yanında çeşitli reformist hareketler neticesinde de zenginleşmiştir.

¹ Afyon Savaşı; Çin ve İngilizler arasında 1839-1842 döneminde yaşanmıştır. Şöyle ki: İngilizler bu dönemde ulusal içkileri olan çayın büyük bir bölümünü Çin'den ithal etmişlerdir. İngilizler bu ithalatı karşılamak amacıyla Çin'e yasadışı yollar ile afyon sokmuşlardır. Bir başka ifade ile İngilizler Çin'i bir afyon pazarı olarak görmüşlerdir. Nitekim 1828-1836 döneminde İngiltere'den Çin'e yapılan afyon ithalatı iki katına çıkmıştır. Çin'in artan afyon bağımlılığı Konfüçyüscü toplumun temel yapı taşı olan toplumsal ilişkileri zedelemiştir. Bundan rahatsızlık duyan Çin, afyon ticaretini yasaklayıcı sıkı önlemler almıştır. Fakat Çin'in İngiliz tüccarlarının gerçekleştirdiği yasadışı afyon ticaretini engelleme girişimi ve bir İngiliz denizcinin yargılanması hususunda doğan hukuki anlaşmazlık yerini iki ülke arasında gerginliğe bırakmıştır. Bunun sonucunda 1839 yılında Afyon Savaşının patlak vermesi gecikmemiştir (Sezer Feyzioğlu, 2017: 91-92).

² Kültür Devrimi; 1966-1976 döneminde Mao Zedong tarafından gerçekleştirilmiştir. Kültür devriminin temelinde Mao'nun merkezileşmeye yönelik itirazı vardır. Kültür devrimi ile birlikte ülke yönetiminin kendi çıkarlarını düşünen ve dış mihraklara hizmet ettiği düşünülen bürokrasiden alınıp halkın eline verilmesini amaçlanmaktadır. Bu amaçla Mao Zedong; çoğunluğunu liseli öğrencilerden ve gençlerden oluşan grupları başta okullarda, meydanlarda olmak üzere birçok alanda isyan çıkartmaya teşvik etmiştir. Nihayetinde Mao'nun desteğini arkasında hisseden Kızıl Muhafızların ülkedeki bürokrasiyi ve entelektüelleri hedef alması gecikmemiştir (Coase and Wang, 2015).

Deng Xiaoping liderliğinde Çin’de ülkeye özgü bir piyasa reformu uygulanmasıyla birlikte tarımda verimlilik artışının yakalanmasına ve özellikle petrol gibi birincil malların ihracatına öncelik verilmiştir. Croll’ un (2006) vurguladığı üzere tarımsal verimliliğin artırılmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi “Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi”³ dir. Bu sayede çiftçiler onlardan talep edilen belli miktardaki malı her yıl devlete vermeleri zorunluluğundan kurtulmanın yanında, eğer beklenen miktardan fazla üretim söz konusu ise bu ürünü de piyasada belirlenen fiyattan serbestçe satabilme olanaklarına da sahip olmuşlardır. Böylelikle ekonomik gelişme hız kazanmıştır.

Bunu takiben 1980’lerin sonu ile 1990’ların başında Çin ekonomisi tam anlamıyla karma ekonomik sisteme geçiş yapmıştır. Şöyle ki:1985–1991 yılları arasında, kamu işletmelerinin modernizasyonu üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda bir yandan Kamu İktisadi Teşebbüsünde (KİT) görev üstlenen parti komitelerin yetkileri sınırlandırılırken diğer yandan üst ve orta düzey yöneticilere atama yetkisi verilmiştir. Ayrıca devlet desteği ile kırsal alanlarda kurulan işletmelerde üretim hız kazanmıştır. Pingyao’nun (2006) belirttiği üzere bu süreçte; imalat ürünleri üretimine yönelik yapılanma, kırsal alandaki işletmelerin işlevselliğini arttırmaya yönelik uygulamalar ve özellikle kamudan özel sektöre olan kaynak dağılımında etkinliğin yakalanması sayesinde ekonomide büyüme yaşanmıştır. Bütün bunların bir sonucu olarak 1992–1996 yılları arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) ve ihracat düzeyi ciddi derecede artış göstermiştir. Nitekim 1992 yılında yüzde 2.6 düzeyinde olan *Doğrudan Yabancı Yatırımların Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) içerisindeki payı* 1996 yılında yüzde 4.6 düzeyine yükselmiştir. 1992 yılında 61,8 trilyon dolar olan ülkenin *ihracat düzeyi* ise 1996 yılında 137,2 trilyon dolara yükselmiştir (World Bank, 2019). 1978–1996 yılları arasında yaşanan ekonomik reformlar ile dışa açık ve planlı ekonomiden kademeli olarak piyasa ekonomisine geçiş yaşanmıştır.

1997–2002 yılları arasında, büyümede mutlak bir düşüş ve fiyatlarda durgunluk yaşanmıştır. Arısoy ve diğerleri (2004) tarafından yapılan çalışmaya göre büyümedeki bu mutlak düşüş, verimsizlik veya teknoloji yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte Kamu İktisadi Teşebbüslerine (KİT) yapılan desteklemeler Kamu iktisadi teşebbüslerin faaliyetlerini sürdürebilmelerinde yeterli olmuş, fakat zaman içerisinde Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) artık yalnızca devletin mali destekleri ve düşük faizli banka kredileriyle ayakta kalabilir duruma gelmiştir. Dolayısıyla Kamu İktisadi Teşebbüslerinin finansal pozisyonları kötüleşmiş ve kârlılık oranları azalmıştır. 2002 yılında, ekonomide yaşanan olumsuzluklar sonrasında 2004’te başbakan Jiabao, ekonomiyi soğutmak için gerekli önlemler alınmasını vurgulamış ve banka kredilerine kısıtlamalar, yatırım projelerine de birtakım denetimler getirmiştir. Firmalar üretim için daha az borç, daha çok öz sermaye kullanmış ve böylece mali disiplin uygulaması ve revalüasyon yaşanmıştır.

³ “Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi” olarak da adlandırılan bu sistemde ailenin üretim birimi olarak faaliyette bulunması söz konusudur. Ayrıca bu dönemde tarımdaki verimlilik artışının büyük kısmı buradaki üretimden kaynaklanmaktadır (Saray ve Gökdemir, 2007: 664).

Çin, ekonomik büyümedeki belirgin başarısı ve beraberinde yaklaşık son otuz yılda yapmış olduğu reformlarla 2005 yılından itibaren dünya ekonomisinin en önemli güçlerinden bir tanesi olmuş ve dünyanın en büyük ihracatçı ülkeleri arasında yer almıştır. Dış yatırımı çeken bir ülke olması ile birlikte sahip olduğu döviz rezervleri ve bütçe fazlası vermesi hususunda rekora ulaşmış durumdadır.

Çin'in yükselmesinin en önemli etkenlerinden bir tanesi son yirmi yıllık süreçte Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine yönelik harcamaları ve akabinde gözlemlenen pozitif performans artışıdır. İleri teknoloji ihracat faaliyetleri ve ürün kalite standartlarının artırılmasına oldukça önem verilmiştir. Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinde bulunan firmalara sübvansiyonlar sağlanmış, patent ve telif haklarında avantajlar görülmüştür. Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine yönelik ilerlemenin temelinde etkili bir diğer faktör de beşerî sermaye birikimi olmuştur. Nitelikli Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) personelinin yetiştirilmesine verilen önem, 2000'li yıllar sonrası beşeri sermaye ve insani kalkınma açısından önemli atılım yapmıştır. Çin'in beşeri kalkınma endeksi değeri 1975 yılında 0,527 düzeyindeyken 2000'li yılların henüz başlarında 0,730 düzeyine yükselmiştir. Burada 1952 yılında 1.6 yıl olan kişi başına eğitim süresinin 2000'li yıllarda 8.5 yıla yükselmesinin payı yadsınmaz derecede büyüktür (World Bank, 2019).

Küresel ekonomide büyüyen Çin ekonomisinin yapısal durumuna ve ekonomik büyüme sürecine değindiğimiz bu çalışmanın ilk bölümünde öncelikle Çin 'in tarihi süreç içerisindeki başarılarının neler olduğu, Mao Zedong döneminde karşılaşılan problemler ve akabinde Deng Xiaoping liderliğinde piyasa reformları ile ekonomik süreçteki devrimlerin yarattığı etkiler ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde günümüzde küresel güç haline gelen Çin ekonomisinin Araştırma Geliştirme faaliyetleri ile teknolojik ilerleme sayesinde uluslararası piyasadaki yakaladığı başarısına değinilmiştir.

2. ASYA EJDERHASI ÇİN'İN EKONOMİK DEĞİŞİMİ

2.1. İmparatorluk Döneminde Çin Ekonomisi: Tarihi Başarı (M.Ö. 221-1912)

Günümüzde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'in bu başarısı rastlantı değildir. Çünkü Çin ilk olarak imparatorluk döneminde adını duyurmuştur. Günümüz ile arasındaki fark ise o dönemde rakibin ABD değil de Hindistan olmasıdır. Şöyle ki: 1820'li yılların başlarında Çin ekonomisi dünya ekonomisinin yüzde 35.0'ini oluşturmaktadır. Kaldı ki bu pay Batı Avrupa ülkelerinin tamamının dünya ekonomisinden aldığı paydan (yüzde 20,0 düzeyinden) çok daha fazladır. Ayrıca bu dönemde ABD'nin dünya ekonomisinde henüz söz sahibi olduğu söylenememektedir. Bu durumda cevabı aranacak soru ise Çin İmparatorluğu'nun bu başarısının arkasında yatan gelişmelerin neler olduğudur. Bu gelişmelerden ilki teknolojik alanda yapılan yeniliklerdir. Bu yeniliklerin başında; pusulanın ve barutun bulunması, kâğıdın kullanılması, matbaaların kurulması ve özellikle tarım alanındaki kitapların basılması gelmektedir. İkincisi toplumsal örgütlenme ve yönetim yapısında meydana gelen bir takım değişimlerdir. Bu değişimlerden en önemlisi ülke yönetiminin bir dizi sınavdan geçen eğitimli kişilerden

oluşturulmasıdır.⁴ Bir başka ifade ile liyakat sistemine dayalı bir kadrolaşmanın gözlemlenmesidir. Bu değişim ile birlikte ülke yönetimi profesyonel bir bürokrasiden oluşmuştur. Bunun neticesinde imparatorluk döneminde Çin hedeflenenin üzerinde bir başarı yakalamıştır (Oktay, 2017: 37-38).

Fakat yakalanan bu başarı bazı nedenlerden dolayı sınırlı kalmıştır. Nitekim 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde Çin imparatorluğu güç kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenlerden ilki ‘gentry’ olarak adlandırılan köle sınıfının giderek büyümesidir. İkincisi şimdiye dek herhangi bir değişimin yaşanmadığı ve süregelen nüfusun birtakım sebeplerden dolayı 60 milyondan 313 milyona yükselmesidir. Bu ciddi nüfus patlaması beraberinde toplumu sefaletle sürüklemiştir. Üçüncüsü Avrupa emperyalizminin Çin’in yönetimini ele geçirmesidir. Başlangıçta ekonomik başarıları başta olmak üzere birçok alanda yakaladığı gelişme ivmesi ile tüm dünyada yankı uyandıran Çin’in batı ülkelerinin hedefi haline gelmesi gayet doğaldır. Burada önemli olan bu duruma karşı koyabilmektir. Aksi takdirde Çin imparatorluğunun ayakta kalmasını beklemek gerçekçi olmamaktadır. Nihayetinde tarihte birçok ülkenin hatalarının farkına varmaması nedeniyle yok olduğu gibi Çin İmparatorluğunun da yok olması gecikmemiştir. Bu durumun nedenlerinden biri Çin’in zayıf bir imparatorluk olarak görülmesine sebebiyet veren 1839 yılında gerçekleşen *Birinci Afyon Savaşı*dır. Şöyle ki: 19. yüzyılın başlarından itibaren İngilizler ve Çinliler arasında yoğun bir ticari ilişki söz konusudur. Bu ticari ilişkide İngilizlerin ulusal içkileri olan çay ithalatında Çin’e mahkûm hale geldiği görülmektedir. Nihayetinde bu durumdan şikâyetçi olan İngilizler çıkış noktası aramaktadır. Bu anlamda İngilizler çözümü illegal yollarla Çin’e soktukları afyonda bulmuşlardır. İngilizlerin ilk girişimin başarılı olması ile birlikte Çinliler sadece bir savaş değil aynı zamanda itibarlarını da kaybetmişlerdir. Bütün bunların bir sonucu olarak Çin İmparatorluğu derinden sarsılmıştır. Nihayetinde Bu sarsıntı Çin İmparatorluğu döneminden Çin Cumhuriyetine geçiş zemin hazırlamıştır (Mumcu, 1961: 274-276).

2.2. Cumhuriyet Döneminde Çin Ekonomisi: Yeni Düşünce Akımları (1912-1949)

1900’lü yılların başlarına gelindiğinde binlerce yıl süren imparatorluk dönemi yerini ‘‘Çin Cumhuriyeti’’ne bırakmıştır. Bu değişim yalnızca yönetsel bir değişim değil aynı zamanda ideolojik bir değişimdir. Çünkü bu dönemde ülkede ‘‘Milliyetçilik’’ rüzgârı esmektedir. Nihayetinde bu rüzgârın etkisiyle yönetim de milliyetçi kesimin eline geçmiştir. Bu geçişin temelinde ise ‘‘1911 Devrimi’’ olarak adlandırılan bir direniş hareketinin başarısızlıkla son bulması vardır. Şöyle ki: 1911 Devrimin başlangıcı olarak dönemin hükümetinin demiryolu inşaat hakları satışının bir komünist grup tarafından protesto edilmesi kabul edilmektedir. Başlangıçta bir grup tarafından başlayan bu hareket başarıya ulaşarak milyonlara yayılmış ve ülke yönetimi ele geçirilmiştir. Bu başarı neticesinde geçici bir hükümet kurulmuştur. Fakat hükümet yönetiminin neredeyse tamamının *Yuan Shikai* tarafından şekillendirilmesi ve Çin İttifakı’na sınırlı sayıda bakanlıkların verilmesi ile birlikte bu girişim başarısızlıkla son

⁴Çin İmparatorluğu dönemine damgasını vuran bürokrasi sınavlarının temelinde farklı disiplinler vardır. Bu disiplinlerden bazıları; ahlak, edebiyat ve felsefedir. Ayrıca sivil ve askeri memurların seçiminde uygulanan bu sınavlar yürütülürken siyasi ilişkilerin uzak tutulması son derece önemlidir (Kaçer, 2017: 152-153).

bulmuştur. Nihayetinde 1911 Devrimi hedeflediğinin aksine Çin Milliyetçi Partisinin yükselişine zemin hazırlamıştır (Adılıjiang, 2019: 49-59).

Bu dönemde ülkenin yönetim yapısında önemli değişimler olurken ekonomik yapıda çarpıcı bir değişimden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü bu dönemde sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi Çin’de de öncü sektör tarımdır. Milli gelirin büyük bir kısmını tarım sektöründen sağlanan gelir oluşturmaktadır. Nitekim nüfusun yaklaşık yüzde 80.0’ini bu alanda istihdam etmektedir. Fakat Çin buna rağmen geniş bir arazi ülkesi olmaması ve ülkenin ekilebilir alanlarının kısıtlı olması nedeniyle tarım alanında da arzulanan başarı düzeyine erişememiştir. Çinli toprak sahiplerinin, Japon toprak sahiplerinin aksine, yenilikleri ve teknolojiyi benimseme kabiliyetine henüz sahip olamamasının bunda büyük payı vardır. Buna ilaveten bu dönemde özellikle köylüler için yoksulluğun kader olduğu ve bireyler arasındaki gelir farklılıkların giderek arttığı da görülmektedir (Brunner, 1969: 306-307).

Üstelik 7 Temmuz 1937 tarihinde Japonya’nın Çin’i işgali eklenmesi ile birlikte değişim kaçınılmaz olmuştur. Hali hazırda sürmekte olan Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang) ile Çinli Komünistler arasındaki iç savaşa yeni bir halka daha eklenmiştir. Bu kanlı savaşta Çin Milliyetçi Partisi, Japonya işgaline karşı ulusal seferberlik ilan etmiştir. Bu bağlamda iç çatışmanın bir yana bırakılıp ülke menfaatleri doğrultusunda Japonya’ya karşı birlik olunması amaçlanmıştır. Çin gerek bu amaçla uygulanan başarılı politika gerekse Japonya’nın 2. Dünya savaşında aldığı yaralarını sarmaya çalışması nedeniyle geçici de olsa dar boğazdan kurtulmuştur.⁵ Fakat bu süreçte ÇMP yönetiminin bir yandan komünist güçlerle diğer yandan Japonya ile çatışması onları yıpratmıştır. Bu nedenledir ki Çin Komünist Partisi (ÇKP)’nin ülke yönetimine geçişi beklenilenden daha kolay olmuştur (Çakı vd., 2019: 43-45).

2.3. Mao Zedong Döneminde Çin Ekonomisi: Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi (1952-1978)

ÇKP’nin bu başarısına Mao Zedong liderlik etmektedir. Mao Zedong; kırsal kesim insanına duyduğu güven ile onların takdirini kazanmış ve bu sayede parti içerisinde adını duyurmuştur. Nitekim kırsal kesim insanının desteğini alarak partinin liderliğine geçişi gecikmemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte Mao yönetiminin temel amacı, Sosyalizmin “şanlı yolu”nda ilerlemek olmuştur. Bu amaçla bir yandan ekonomik kaynaklar bu uğurda seferber ilan edilirken diğer yandan daha çok komünist düşüncenin hüküm sürdüğü ülkelere destek alınmıştır. Bütün bunların sonucunda ekonomik büyüme yolunda bir adım atılmaya başlanmıştır (Coase and Wang, 2015: 28).

⁵ Japonya’nın feodal bir toplumdaki modern bir topluma geçişi (1868-1912) Meiji tarafından yapılan ekonomik, sosyal ve politik reformlar ile olmuştur. Bu dönemde askeri alanda başarı ise Çin Savaşı (1895) ve Rus Savaşı (1905) zaferleri ile yakalanmıştır. Daha sonraları bu zaferlerle birlikte 1930’lı yılların henüz başlarında ortaya çıkan ekonomik kriz, Japonya’da milliyetçiliği ve militarizmi kuvvetlendirmiştir. Bu bağlamda Mançurya ve Çin’i işgal etme girişimleri hız kazanmıştır. Nitekim “Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı”nı hedefleyen Japonya’nın Çin’e saldırması gecikmemiştir. Buradan zafer ile ayrılan Japonya; 1941 yılında Çin’i desteklemesi nedeniyle ABD’de bulunan Pearl Harbor Limanına hava saldırısı düzenleyerek 2. Dünya Savaşı zemin hazırlamıştır. Nihayetinde bu savaştan mağlup ayrılmıştır. Daha açık bir ifade ile Japonya, Çin yönetimini ele geçirmek bir yana dursun kendini ekonomik anlamda darboğaza sokmuştur. Bunun sonucunda ÇKP’nin Çin ülke yönetimine geçişi kolaylaşmıştır (Akçadağ, 2010: 4-6).

⁶ Bu tabir Mao Zedong’u öven ve eleştirilen kişilerce birçok kez kullanılmıştır. Bazılarına göre Mao Zedong döneminde Çin “şanlı” denilen bu yolda ilerlerken diğerlerine göre sürünmüştür.

Bu adımlardan ilki *Birinci Kalkınma Planı*'dir. Çin'in uyguladığı ilk kalkınma planı 1953-1957 dönemini kapsayan ekonomik, siyasal ve sosyal reformların ön plana çıkarıldığı bir kalkınma harekâtıdır. Bu kapsamda ilk olarak sanayi başta olmak üzere öncelikli alanlar belirlenmiş ve bu üretim alanları için son derece iddialı hedefler koyulmuştur. Bu hedefler doğrultusunda Sovyetler Birliği'nin desteği alınmıştır. Şöyle ki: bu süreçte Sovyetler Birliği Çin'e lojistik ve malzeme desteğinde bulunmuştur. Bu desteği yaklaşık 300 milyon dolarlık bir kredi imkânı ile genişletmiştir. Bunlara ilaveten alanında uzman mühendisleri, bilim adamlarını ve teknisyenleri Çin'e desteğe göndermiştir. Bütün bunların sonucunda sanayi üretiminde yıllık yüzde 16.0 düzeyinde bir büyüme performansı sergilenmiştir. Sanayi üretimindeki artışın temelinde ise çelik, kömür ve petrokimyasal ürünlerinin üretimindeki artış vardır. Bu süreçte çelik üretimi, 1952 yılında 1,3 milyon ton iken 1957 yılında 5,2 milyon tona yükselmiştir. Kömür üretimi ise 1952-1957 döneminde yüzde 97.0 düzeyinde artış göstermiştir. Fakat bu alanda yakalanan başarı ülkenin en büyük kaynağı olan tarımın ihmal edilmesi nedeniyle baltalanmıştır. Bir başka ifade ile sanayideki büyüme tarım pahasına gerçekleştiği için tahıl üretimindeki düşüş ile plan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü bir yandan nüfus hızla artarken diğer yandan gelir kaynağı tarım olan yoksul kesim ayakta durmakta zorlanmaktadır. Bütün bunların sonucunda kentli ve kırsal kesim arasındaki var olan gelir farklılıkları daha da artmakta ve ağır sanayiye dayalı *Birinci Kalkınma Planı* başarısızlık ile sonuçlanmaktadır. Bir başka ifade ile kâğıt üzerinde yakalanan başarı toplumun tüm kesimine yansıtılamamıştır (Cairns and Llewellyn, 2016).

Nihayetinde dönemin ekonomik verileri de başlı başına bu çıkarımı doğrular niteliktedir. Tablo 1.'de görüldüğü üzere Birinci Kalkınma Planı döneminde yatırımlar ağır sanayi alanında yoğunlaşmaktadır. Tarım ve hafif sanayi sektörlerine yapılan yatırımlar ise yeterli düzeyde olmadığı gibi ağır sanayi yatırımlarının oldukça gerisindedir. Örneğin Birinci Kalkınma Planı döneminin sonuna gelindiğinde ağır sanayi yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payı yüzde 53.1 düzeyindedir. Aynı yıl tarım alanında yapılan yatırımların toplam yatırımlar içerisindeki payı yüzde 9.4 düzeyindeyken, hafif sanayi alanında bu oran sadece yüzde 6.6'dır (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Çin Ekonomisinde Sektörel Yatırımların Dağılımı (1956-1960)

Yıl	Yatırım Miktarı (Dolar)			Toplam Yatırımdaki Pay(Yüzde)		
	Tarım	Hafif Sanayi	Ağır Sanayi			
1956	386 879	320 678	2 224 152	9.8	8.1	56.2
1957	483 959	339 801	2 733 188	9.4	6.6	53.1
1958	664 892	307 439	3 069 977	11.6	5.4	53.7
1959	250 070	113 267	1 016 461	13.3	6.1	54.2
1960	211 824	47 072	542 799	20.2	4.4	51.8

Kaynak: Dali L. Yang (1996)'dan Aktaran Çalık, 2011: 190.

Ortada bir başarısızlığın olduğu aşikârdır. Bunun farkında olan Mao Zedong liderliğinde Çin başarısızlığı kabullenmiş ve başarısızlığa neden olan faktörleri dikkate alarak yeni bir kalkınma planına

imza atmıştır. Bir başka ifade ile çözümü 1958-1962 dönemini kapsayan *İkinci Kalkınma Planında* bulmuştur. Öncelikle bu kalkınma planını ilkinden tamamen soyutlanmadığı belirtilmelidir. Her iki planında ortak ve farklı özellikleri söz konusudur. Örneğin her iki kalkınma planı da bir kolektifleştirme hareketidir. Buna rağmen *Büyük İleri Atılım* girişimi “iki bacak üzerinde yürümek” stratejisi nedeniyle ilkinden ayrılmaktadır. Hatırlanacağı üzere daha önce Birinci Kalkınma Planının sanayi alanını ön plana çıkarırken tarım sektörünü göz ardı ettiği belirtilmiştir. Bu yapılan hatadan ders çıkarılmış olmalı ki burada “iki bacak üzerinde yürümek” stratejisi benimsenmiştir. İki bacak üzerinde yürümekten kasıt bir yandan modern sektörün diğer yandan emek yoğun geleneksel sektörün gelişimini sağlamaktır. Bu amaçla hem eş anlı kalkınma hem de kaynakları etkin kullanma yolunda önemli mesafe kat edilmiştir. Mao yönetimi her şeyden önce artık ilk kalkınma planındaki ağır sanayi hedefine ulaşmanın yolunun insanların günlük gereksinimlerini karşılamaktan geçtiğini biliyorlardı. Onlara göre tarım bu ülkenin en büyük kaynağı ve hafif sanayi ile birlikte ağır sanayinin de temeliydi. Her ne kadar Mao yönetimi hatalarından ders çıkarmış gibi görünse de kendilerine yine gerçekleşmesi olanaksız bir hedef koymuşlardı. Bu hedef sınıı çıktıyı yıllık ortalama olarak yüzde 25,0 düzeyinde arttırmaktı. Bu hedefe ulaşmak için üreticinin yaşam standartlarında meydana gelen gerileme göz ardı edilmiştir. Burada görüldüğü üzere hedefe ancak insanların gereksinimleri karşıladığında ulaşabileceğini düşünen Mao yönetiminin düşündükleri ile uyguladıkları arasında tezatlık söz konusudur. Üstüne üstlük hükümetin kriz yönetimini becerememesi ile birlikte başarısızlık zincirine bir halka daha eklenmiştir (Gökten, 2013: 17-19).

Ne var ki ikinci bir başarısızlık ekonomik göstergeleri daha da tahrip etmiştir. İkinci Kalkınma Planının başarısızlığının rakamlara yansımaları ilk olarak 1960 yılların henüz başlarında gün yüzüne çıkmıştır. 1960 yılında ülke ekonomisi yüzde 27.2 düzeyinde bir küçülme yaşamıştır. Bu küçülme 1952-1978 döneminde ortalama büyüme hızının yüzde 4.4 düzeyinde kalmasına yol açmıştır. Bu yılda yaşanan ekonomideki daralmaya bağlı olarak ülkenin kişi başına düşen GSYH düzeyi de 89,5 dolar ile 1952-1978 dönem ortalamasının oldukça gerisinde kalmıştır. Ayrıca 1960 yılında enflasyonun beklenenden daha hızlı artarak yüzde 15.2 ile çift haneli rakamlara yükseldiği görülmektedir (Bkz Tablo 2).

Tablo 2. Çin Ekonomisi: Temel Ekonomik Göstergeler (1952-1978)

	1952	1960	1965	1970	1975	1978	1952-78
1	11.73	-27.27	16.95	19.30	8.72	11.30	4.40
2	538,0	89,52	98,48	113,16	178,34	156,39	118,60
3	0,820	2,571	2,563	2,307	7,688	6,813	3,886
4	1,120	2,644	2,246	2,278	7,925	7,617	3,653
5	6.20	8.73	6.82	4.95	9.55	9.65	7.28

⁷Bu bağlamda yapılan çalışmaların neredeyse tamamında İkinci Kalkınma Planı, bu dönemde yapılan girişim ve elde edilen kazanımlar nedeniyle Büyük İleri Atılım dönemi olarak geçmektedir. Bu nedendir ki bu dönem çalışmamızın geri kalan kısmında Büyük İleri Atılım dönemi olarak ifade edilmektedir.

6	-	667	715	818	916	956	800
7	-	15.25	0.86	-2.61	-1.13	1.85	0.56
8	-	44.38	35.09	40.27	45.35	47.71	39.18
9	-	7.7	5.8	4.5	-4.0	6.6	4.83

Notlar: 1. Büyüme Hızı (Yüzde); 2. Kişi Başına GSYH (Dolar); 3. İhracat Düzeyi (Milyar Dolar); 4. İthalat Düzeyi (Milyar Dolar); 5. Ticaret Hacminin GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 6. Net Ulusal Tasarruflar (Milyar Dolar); 7. Enflasyon Oranı (Yüzde) 8. Sanayi Sektörünün GSYH İçerisindeki Katma Değeri (Yüzde); 9. Yatırımların Yıllık Büyüme Oranları (Yüzde).

Kaynak: World Bank, 2019.

Mao Zedong liderliğinde Çin'in artık son bir şansı kalmıştır. Her iki kalkınma planında da başarısız olan Mao Zedong kendine duyulan güveni kaybetmenin eşğine gelmiştir. Bunun farkında olan Mao Zedong vakit kaybetmeden büyük yankı uyandıran *Kültür Devrimine* imza atmıştır. Kültür devriminin temelinde Mao'nun merkezileşmeye yönelik itirazı vardır. Kültür devrimi ile birlikte ülke yönetiminin kendi çıkarlarını düşünen ve dış mihraklara hizmet ettiğini düşündüğü bürokrasiden alınıp halkın eline verilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla Mao Zedong; çoğunluğunu liseli öğrencilerden ve gençlerden oluşan grupları başta okullarda, meydanlarda olmak üzere birçok alanda isyan çıkartmaya teşvik etmiştir. Mao'nun desteğini arkasında hisseden Kızıl Muhafızlar “dört eski”den vazgeçerek ülkedeki bürokrasiyi ve entelektüelleri hedef almıştır. Burada dört eski ile kastedilen eski gelenekler, eski kültür, eski alışkanlıklar ve eski fikirlerdir (Coase and Wang, 2015: 51-53).

Her ne kadar Mao Zedong kültür devrimi harekâtını bu nedenle başlattığını iddia etmiş olsa da bir Fransız vatandaşı olan ve Çin Kültür Devriminde aktif rol üstlenen *Jean Daubier*'e göre kültür devriminin başlangıcı 10 Kasım 1965 tarihinde bir gazetede yazılan Mao ve yönetimini hedef alan köşe yazısıdır. “Hay Juy Dairenden Kovuldu” başlıklı bu köşe yazısında otokrasi yolsuzluk ile suçlanmaktadır. Ayrıca halkın yanında olan ve özellikle kırsal kesim insanının çıkarlarını düşünen yönetici ve memurların yönetimden uzaklaştırıldığı ima edilmektedir. Eleştiriye tahammülü olmayan ve aydınlarla arası barışık olmayan Mao'nun pire için yorgan yakması gecikmemiştir (Daubier, 1977: 41-42).

Kültür devrimi dönemine başta ekonomik olmak üzere birçok alanda yaşanan değişimler damga vurmuştur. Bu değişimlere değinmeden önce bu harekâtın temelinde Büyük İleri Atılım girişiminin önemli bir paya sahip olduğu bir kez daha belirtilmelidir. Her ne kadar bu dönem başarısız olarak atfedilse de ideolojik dönüşüm yolunda temel bir yapı taşıdır. Çünkü bu dönem kırsal kesim insanının endüstriyel üretim faaliyetlerine egemen olma hususundaki yeteneklerinin farkına varmasını sağlamıştır. Bu nedenledir ki büyük bir önem arz etmektedir. Bir başka ifade ile köylü kesiminin kalkınma eşğindeki Çin'de üstlendiği görevi bilinçli ve inançlı bir şekilde yerine getirmesine yelken açmıştır (Bettelheim, 1977: 135).

Nitekim kırsal kesim insanı; kültür devrimi dönemi olarak adlandırılan 1965-1969 yılları arasında yaşanan dönüşümün mimarlarından biri olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kırsal kesim insanı ve işçilerin üretim şevki ile *Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarının* şekillendiği görülmektedir (Brunner, 1977: 302). Bu dönemde gerçekleştirilen kalkınma planlarının hedeflerinin önceliklere nazaran daha gerçekçi olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki tarımda verimlilik artışı sağlayarak toplumun temel gereksinimlerini karşılayacak seviyede üretim düzeyine ulaşmaktır. Bunu yaparken ürün çeşitliliğini arttırmak ve kendine yetebilecek seviyede üretim düzeyine ulaşmak son derece mühim bir noktadır. İkincisi bir yandan dış tehditlere karşın ulusal savunma gücünü arttırırken diğer yandan teknolojik gelişmeyi sağlayarak Japonya ve G. Kore gibi Asya ülkelerinin başarılarından çıkarımlarda bulunmaktadır. Son olarak üçüncüsü ise kalkınma eşiğinde eğitim, sağlık vb. alanlarda istenilen seviyeye ulaşmaktır (Sey, 2018: 23-24).

Nihayetinde konulan hedefler kısmen de olsa gerçekleştirildiği için dönemin ekonomik göstergelerinde birtakım iyileşmeler görülmektedir. Bunlardan en önemlisi 1960 yılında ülke ekonomisinde yaşanan küçülmenin yerini büyümeye bırakmasıdır. 1965 yılında Çin'in büyüme hızı yüzde 16.9 düzeyine yükselirken 1970 yılında yüzde 19.3 düzeyine yükselmiştir. Bu doğrultuda ülkenin kişi başına düşen GSYH düzeyi 1965 yılında 98,4 dolara, 1970 yılında ise 113,1 dolara yükselmiştir. Bir başka önemli ilerleme ise enflasyon rakamlarında olmuştur. 1960'lı yılların başlarında çift haneli rakamlara yükselen enflasyon oranı sıfır düzeyine inmiştir. Bu olumlu değişimlere karşın ülkenin ihracat düzeyinde ve dolayısıyla dış ticaret hacminde bir gerilemenin yaşandığı görülmektedir. 1960 yılında 2,57 milyar dolar olan ihracat düzeyi önce 1965 yılında 2,56 milyar dolara daha sonra 1970 yılında 2,3 milyar dolara gerilemiştir. Bu nedenledir ki ticaret hacminin GSYH içerisindeki payı yüzde 8.7'lerden yüzde 4.9'lara gerilemiştir. Ayrıca bu dönemde sanayi sektörünün GSYH içerisindeki katma değerinde de bir azalma meydana geldiği görülmektedir. 1960 yılında yüzde 44.3 düzeyinde olan sanayi sektörünün GSYH içerisindeki katma değeri; 1965 yılında yüzde 35.0 düzeyindeyken 1970 yılında ise yüzde 40.2 düzeyindedir (World Bank, 2019).

Bu iki kalkınma planından sonra ülkenin sosyalist yapıya geçişi tamamlanmıştır. Fakat bu süreçte başta ekonomi olmak üzere birçok alanda hatalı uygulamalara başvurulmuştur. Bunun nedenlerinden ilki ekonomik kalkınmanın kapsamın her yeni kalkınma programında genişletilmesi ve ekonomik yapının gitgide daha karmaşık hale getirilmesidir. Bütün bunların bir sonucu olarak ekonomik sistemin kusurları kapatılamamıştır (Sandıklı, 2009: 42). İkincisi kültür devrimi döneminde birçok kurumda olduğu gibi dışişleri bakanlığının da işlevini yerine getirememesidir. Bu nedenledir ki Çin'in dış dünya ile olan ilişkileri askıya alınmıştır (Üngör, 2009: 31). Üçüncüsü özellikle Mao döneminde yaşanan ülke içerisindeki kaotik yapıdır. Bu kaotik yapı toplum içerisindeki ayrışma ve sürekli farklı gruplar arasındaki yönetime geçme çabasının bir ürünüdür. Üstüne üstlük savaş ve kıtlık gibi sebeplerden dolayı ölüm oranlarındaki artışa eğitim kurumlarının uzun süre kapalı kalması eklenince kalkınmanın önüne

bir set çekilmiştir. 1976 yılında Tangshan şehrinde meydana gelen 7.8 şiddetindeki deprem ve Mao'nun ölümü ile bir devir son bulmuştur (Çalık, 2011: 193).

2.4. Piyasa Reformları Döneminde Çin Ekonomisi: Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş (1978-1995)

Mao döneminden hemen sonra Çin'e bakıldığında hem siyasal hem de ekonomik dönüşümlere imza atıldığı görülmektedir. Siyasal dönüşümlerden en önemlisi liyakat prensibi çerçevesinde alanında uzman kişilerin hükümet pozisyonlarına yerleştirilmesidir. Ekonomik dönüşümlerde en mühimi ise ister buna sosyalizm diyelim isterse piyasa sosyalizmi rejimin başarılı uygulanmasının tek şartının ekonomik kalkınma olduğunun farkına varılmasıdır. Bu bağlamda tarım, endüstri, savunma ve bilim-teknoloji alanlarından oluşan dört modernizasyon uygulamaya konulmuştur. Ayrıca *Hua* iktidara gelir gelmez Mao döneminde arka plana itilen dış dünya ile olan ilişkilerdeki kopuklukları onarmaya da başlamıştır (Coase and Wang, 2015: 64-65).

Kısa fakat bir o kadar da başarılı bu geçiş döneminde yakalanan büyüme ivmesi hem bir halkın uyanışına hem de rejim değişikliğine sebebiyet vermiştir. Nitekim geçiş döneminde esen bu değişim rüzgârları Çin ekonomisi için tarihi bir başarı olan piyasa reformlarının uygulanmasına sebebiyet vermiştir. 1978 yılına gelindiğinde Çin'de *Deng Xiaoping* liderliğinde piyasa reformları adı verilen tedrici reformlar uygulamaya konmuştur. Uygulanan bu reformların ortak özelliği temelinde denge durumunun gözetilmesidir. Ekonomide nispeten daha fazla ağırlığı bulunan kamu işletmelerinin doğrudan özelleştirilmemesi ve aynı zamanda bunu gerçekleştirirken özel işletmelerinin gelişiminin önündeki engellerin de kaldırılması buna bir örnektir. Daha açık bir ifade ile piyasa reformları döneminde *Çin'de İki Raylı Yaklaşım (Dual-Track Approach)* stratejisi benimsenmiştir (Yılmaz, 2012).

Bu strateji ile birlikte Çin'in Sosyal Piyasa Ekonomisine tam anlamıyla giriş yaptığı söylenebilir. Her ne kadar Sosyal Piyasa Ekonomisi ile sosyalizmden kopmadan piyasa ekonomisine atıf yapılmış olsa dönemin lideri Deng'in dediği üzere onlar için artık rejim değil Çin'in kalkınması önemlidir. Etkin, başarılı ve verimli bir sistemi hedefleyen Çin piyasa reformları çerçevesinde ilk olarak tarımsal üretime yönelik reformlara imza atmıştır. Öncelikle ülkenin üretim yapısını kolektifleştirmeden uzaklaştırarak bir pazara dönüştürmüştür. Bu bağlamda hem toprağın işletilmesinde serbestleştirme adına köylülerle antlaşma sağlarken hem de Mao'nun mirası olan komün sisteminin başarısızlığını gidermeye çalışmıştır. Daha sonra uygulamaya konulan Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi çerçevesinde içerisinde hem merkeziyetçiliğin hem de ademi merkeziyetçiliğin yer aldığı iki katmanlı bir yönetim sistemine geçiş yapılmıştır. Ayrıca bu bağlamda tarımsal ürünlerin üzerindeki sıkı denetimlerin hafifletilmesi, tarım ürünlerinin fiyatlarının artırılması ve tarımsal sübvansiyonlarının sağlanması yönünde uygulamalara da başvurulmuştur (Yıldız Yavuz, 2006: 27-32).

Tarım alanında bu reformlar uygulanırken sanayi alanında da üretimi teşvik edici bir strateji benimsenmiştir. Sanayi mal ve hizmetlerinde de tıpkı tarımsal ürünler olduğu gibi ikili fiyat sistemi

oluşturulup piyasa kurallarının işleyişi kolaylaştırılmıştır. Dış ilişkilerin önem kazandığı bu dönemde özellikle sanayi, teknoloji, ulaştırma ve inşaat alanında gelişmiş ekonomiler rol model alınmıştır. Bu amaçla Japonya ve G. Kore başta olmak üzere birçok ülkeye diplomatik seyahat düzenlenip bu ülkelerin üretimde yakaladığı başarılarından çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu kapsamda Çin; bir ülkenin kalkınmasında dış ticaretin ve Doğrudan Yabancı Yatırımların ne kadar önemli olduğunun farkına vararak DYY'lere geniş yatırım olanağı sağlamıştır (Gündal, 2015: 58). Bu değişim rakamlara da yansımıştır. 1980'li yılların başlarında yüzde 0.2 düzeyinde olan DYY'lerin GSYH İçerisindeki Payı; 1990 yılında yüzde 0.9 düzeyine yükselirken 1995 yılında yüzde 4.8 düzeyine yükselmiştir. Buna ilaveten piyasa reformlarının henüz başlarından 183,9 milyar dolar olan ülkenin ihracat düzeyi; 1990 yılında 317,8 milyar dolara yükselirken 1995 yılında 609,65 milyar dolar ile rekor seviyeye yükselmiştir. Buna paralel olarak ülkenin ithalat düzeyi ve dış ticaret hacminde de ciddi bir artış meydana gelmiştir. 1980 yılında 9,2 milyar dolar olan ülkenin ithalat düzeyi önce 1990 yılında 49,1 milyon dolara daha sonra 1995 yılında 13,1 trilyon dolara yükselmiştir. Her iki kalemdeki bu ciddi artış beraberinde dış ticaret hacminin GSYH içerisindeki payının yüzde 11.0'lerden yüzde 34.2'lere yükselmesini getirmiştir. Ayrıca bu dönemde işsizlik yüzde 5.4'lerden yüzde 2.9'lara gerilerken ülke cari fazla vermeye başlamıştır. Çin'in cari fazla vermesinde Tasarrufların GYH İçerisindeki Oranının artmasının büyük bir payı vardır. Nitekim bu oran 1995 yılına gelindiğinde yüzde 39.5 düzeyindedir. Bütün bunların bir sonucu olarak 1989 yılında yüzde 7.6 düzeyinde olan Çin'in büyüme hızı; 1990 yılında yüzde 13.4 düzeyindeyken 1995 yılında yüzde 10.9 düzeyindedir. 1990 yılında yakalan büyüme hızı dönemin rekor büyüme hızıdır. Ayrıca ülkenin büyüme performansında yakalan bu pozitif havanın toplumun tüm kesimine yayıldığı da görülmektedir. Şöyle ki: Ülkenin kişi başına düşen gelir düzeyi 1980'li yıllarının henüz başlarında 194,8 dolar iken 1995 yılında 609,6 dolara yükselmiştir (Bkz. Tablo 3). Günümüzde de hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomiler için dış ticaretin gelişiminin ekonomilere büyüme, kalkınma, zenginleşme, rekabetçi hale gelme, uzmanlaşma, ölçek ekonomilerinden faydalanma, karşılaştırmalı üstünlük elde etme ve uluslararası platformlarda sosyo-ekonomik güç sağlama anlamında önemli avantaj sağladığı görülmektedir (Ayhan, 2018: 116).

Tablo 3. Çin Ekonomisi: Temel Ekonomik Göstergeler (1979-1995)⁹

	1979	1980	1982	1985	1990	1995	1978-95
1	7.6	7.8	8.93	13.44	3.9	10.94	7.49
2	183,98	194,8	203,33	294,45	317,88	609,65	295,13

⁸ Doğrudan Yabancı Yatırımların yalnızca dış ticaret hacmine değil aynı zamanda cari işlemler dengesi üzerine de olumlu etkisi olduğu yapılan çalışmalar ile kanıtlanmıştır. Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi, Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş bütünleşme Testi ve Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi uygulanarak yapılan bu çalışmalarda elde edilen ampirik bulgulara göre; DYY'lerin yüzde 10,0 düzeyinde artırılması sonucunda Çin'de Cari İşlemler fazlasının yüzde 3,8 düzeyinde arttığı görülmektedir (Göçer ve Peker, 2014: 87).

⁹1978 yılına ait veriler Tablo 3'te sunulduğu için 1979 yılı ile başlanmıştır. Bu bağlamda yapılmış çalışmalarda dönem aralığı şu şekilde belirlenmiştir: 1952-1978 ve 1978-1995.

3	9,2	11,3	22,6	25,8	49,1	13185,0	4250,0
4	10,5	12,4	17,7	38,3	38,4	1199,0	4196,0
5	11.08	12.42	19.69	20.71	24.27	34.27	22.87
6	-	-	49,54	80,11	97,577	2077	1,031
7	-	-	33.82	35.31	36.75	39.58	37.34
8	969	981	1,008	1,051	1,135	1,204	1,078
9	-	-	0.2	0.53	0.96	4.88	1.91
10	5.4	4.9	3.2	1.79	2.5	2.90	2.92
11	3.59	3.77	-0.06	10.19	5.72	13.67	7.12
12	46.95	48.05	44.62	42.71	41.03	46.75	44.48
13	-	-	5,674	-11,417	11,997	1,618	1,018
14	5.7	-0.77	-3.79	5.68	3.95	3.18	3.05

Notlar: 1. Büyüme Hızı (Yüzde); 2. Kişi Başına GSYH (Dolar); 3. İhracat Düzeyi (Milyar Dolar); 4. İthalat Düzeyi (Milyar Dolar); 5. Ticaret Hacminin GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 6. Net Ulusal Tasarruflar (Milyar Dolar); 7. Tasarrufların GYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 8. Nüfus (Milyon); 9. DYY'lerin GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 10. İşsizlik (Yüzde); 11. Enflasyon (GDP Deflatörü, Yüzde); 12- Sanayi Sektörünün GSYH İçerisindeki Katma Değeri (Yüzde); 13- Cari Denge (Milyar Dolar); 14. Yatırımların Yıllık Büyüme Oranları (Yüzde). **Kaynak:** World Bank, 2019.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde merkezi planlama sistemi, kaynak dağılımında piyasa sistemine aktif rol verilmesi ve özellikle özel kesime sağlanan teşvikler sayesinde Piyasa Reformları döneminin başarı ile tamamlandığı söylenebilmektedir. Ayrıca bu reform sürecinde Çin ekonomisinin piyasa ekonomisine geçişi de tamamlanmıştır. Artık bu noktadan sonra Çin, piyasa sisteminin işleyişini kolaylaştıracak ve devlet teşebbüslerinin özel sektör mantığında işletilmesini sağlayacak atılımlara ihtiyaç duymaktadır (Şimşek, 2006: 2).¹⁰

2.5. Günümüzde Çin Ekonomisi: Küresel Güç (1995-2018)

Çin'in kapitalist bir yapıya bu denli hızlı dönüşümü başta iktisatçılar olmak üzere birçok kesimi şaşırtmıştır. Bir diğer şaşırtıcı nokta ise 1995 yılından itibaren Çin'in yükselişi olmuştur. Nihayetinde Çin bu yükseliş ile birlikte dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna gelmiştir. Bu durumda cevabı aranacak sorular şunlardır: Piyasa reformları ile adını duyuran ve sosyalizmden piyasa sosyalizmine geçen Çin bu başarısını neye borçludur? Bu süreçte hangi atılımları gerçekleştirmiştir?

Çin'in dünya ekonomisinde Asya ejderhası haline dönüşmesinin temel nedenlerinden biri *Özel Ekonomi Bölgelerinin* kurulması ve bu nedenle artan *Doğrudan Yabancı Yatırımlar*dır. 1999 yılına gelindiğinde Çin; *Shenzen, Zhuhai, Shantou, Xiamen* ve *Hainan* olmak üzere özel ekonomik bölgeleri

¹⁰Piyasa reformları çerçevesinde yapılan yenilikler tarım, sanayi ve dış ticaret alanı ile sınırlı kalmamıştır. Buna ilaveten kamu maliyesinde ve finansal sistemde de birtakım yeniliklere imza atılmıştır. Kamu maliyesi alanında yapılan yeniliklerin başında bireysel gelir vergisi, KDV ve Kurumlar Vergisi uygulamaları gelmektedir. Finansal sistemde ise Merkez Bankasının görev ve yetkilerinin yasalarla belirlenmesi ve Merkez Bankasının Açık Piyasa işlemleri ile mevduat munzam karşılığı almaya başlaması önemli gelişmelerden bazılarıdır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay, 2017).

inşa etmiştir. Bu ekonomik bölgelerin kurulması ile birlikte doğrudan yabancı yatırımlar düzeyinde ciddi bir artış meydana gelmiştir (Deniz, 2014: 195-196). 1978-1995 dönem ortalaması yüzde 1.91 düzeyinde olan *DYY'lerin GSYH İçerisindeki Payı* 2005 yılında yüzde 4.55 düzeyine yükselmiştir (Bkz. Tablo 3. ve 4). Kaldı ki *Hata Korelasyon ve Kointegrasyon modellerinin uygulandığı* Zhang (1999), Choe (2003) ve Hsiao ile Shen (2003) ikilisi tarafından yapılan çalışmalar da bu çıkarımı doğrular niteliktedir. Çin'in ekonomik verileri dikkate alınarak yapılan bu ampirik çalışmalara göre; Çin'deki ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında hem uzun dönem denge durumu bağlantısı hem de iki yönlü granger nedensellik ilişkisi vardır (Aktaran Demir, 2007: 155).

Bir diğer önemli neden 1986 yılında başlayan ve 2001 yılında sonuçlanan *Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğidir*. Bu üyelik sonucunda Çin bir takım yeniliklere imza atmıştır. Bunlardan ilki Çin'in üyelik sonrasında tarife dışı engellere ve kotalara derhal son vermesidir. İkincisi gümrük tarifelerinin sanayi mallarında yüzde 8.9 düzeyine çekilirken tarım ürünlerinde yüzde 15.0 düzeyine çekilmesidir. Buna ilaveten üretimde belirli oranda yerli girdi kullanımının zorunlu kılınması, ihracat performansına dayalı uygulamaların arttırılması ve haksız rekabet unsuru olarak görülmesi nedeniyle bazı firmalara tanınan ayrıcalıklara son verilmesi diğer önemli gelişmelerdir (Aynagöz Çakmak, 2008: 253-254). 21. yüzyılın başlarında uluslararası ticaretteki en önemli gelişmelerden biri olarak görülen bu üyelik Çin ekonomisi üzerine pozitif etki etmiştir. Öncelikle bu üyelik Çin'in uluslararası piyasalarda güvenilirliğinin artmasına yol açmıştır. Daha sonra bu pozitif etki üreticiye ve dolayısıyla ihracatçıya yansımıştır. Bir yandan iç pazar hızla büyürken diğer taraftan dış pazarda ucuz işgücü nedeniyle ihracatçının ticaret hacmi ve kâr marjı artmıştır. Ayrıca bunlara ilaveten firmaların kredi kullanabilme olanaklarının artması ve çok uluslu şirketlerin öncü firma olma isteğiyle Çin pazarına girme isteği bu sürece katkı sağlamıştır (Şimşek, 2005: 80-84). Bütün bunların bir sonucu olarak ülkenin ihracat ve ithalat düzeyinde ciddi bir artış meydana gelmiştir. Şöyle ki: 1996 yılında 1,5 trilyon dolar olan ülkenin ihracat düzeyi 2005 yılına gelindiğinde 7,7 trilyon dolara yükselmiştir. 1996 yılında 1,3 trilyon dolar olan ülkenin ithalat düzeyi ise 2005 yılında 6,4 trilyon dolara yükselmiştir. Dolayısıyla Çin'in dış ticaret hacmi 33,8 trilyon dolardan olan 62,2 trilyon dolara ulaşmıştır (Bkz. Tablo 4). Rakamlara da yansıdığı üzere 1978 öncesi "uyuyan dev" etkili reformlar sayesinde uyanmıştır. Bu süreçte ülkenin dış ticaret düzeyi en dikkat çeken göstergelerden biri olmuştur (Çeştepe, 2012: 46).

Çin'in yükselişindeki temel nedenlerden bir diğeri ülkenin *Ulusal Tasarruf* oranlarını hızla arttırmasıdır. Nitekim Çin'in ulusal tasarruflarındaki bu artış yatırımlara nazaran daha fazla ve ekonomik büyümeyi destekleyen niteliktedir. Ulusal tasarruf düzeyindeki bu artışın temelinde gelir ve üretim üzerine konulan vergilerdeki artış vardır. Ayrıca henüz o dönemde sosyal güvenlik sisteminin bulunmaması, hane halkı gelirlerinin 3 kat artmasına rağmen tüketim harcamalarının bu düzeyde artmaması, modern işletmecilik kapsamında şirketlerin niteliğinin iyileştirilmesi, finansal kontrollerin arttırılması ve demografik politikalar ile halkın tasarrufa yönlendirilmesi ulusal tasarruf düzeyinin artmasına yol açmıştır (Sancak ve Demirci, 2012: 171-172). 1996 yılında 2,3 milyar dolar olan ulusal

tasarruf düzeyi 2005 yılında 7,0 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Bu nedenledir ki tasarrufların GSYH içerisindeki payı yüzde 38.8’den yüzde 46.18’e yükselmiştir. Bunun bir yansıması olarak Çin cari fazla veren ender ülkelerden biri haline gelmiştir. Üstüne üstlük bu alanda lider konuma geldiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim 1996 yılında 7,2 milyar dolar olan cari fazla 2005 yılında 132,3 milyar dolara ulaşmıştır (Bkz. Tablo 4).

Çin’in yükselmesinin ve bu alanda özellikle gelişmekte olan ülkelere rol model olmasının bir başka nedeni *Ar-Ge Faaliyetlerini* sürekli olarak arttırmasıdır. Öncelikle literatürde bu bağlamda yapılan çalışmaların tamamının bir ülkenin büyümesi ile AR-GE Faaliyetleri arasında pozitif bir ilişkinin varlığı hususunda hem fikir olduğunu belirtmekte yarar vardır. Buna ilaveten Ar-Ge faaliyetleri hem “nitelikli” bir ekonomik kalkınmanın hem de sürdürülebilir büyümenin bir yöntemi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenledir ki günümüzde gerek özel şirketler gerekse hükümetler Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla önem atfetmektedir. Özellikle *Asya Kaplanları* olarak ifade edilen G. Kore, Singapur ve Tayvan gibi hızla yükselen ülkeler başarısını buna borçludur (Külünk, 2018: 74-75).

Çin’deki Ar-Ge faaliyetleri de hem bu bilgiyi doğrulaması hem de Çin’in yükselişine zemin hazırlaması nedeni ile son derece önemlidir. Bu kapsamda Çin Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki payını yüzde 0.56 düzeyinden yüzde 2.10 düzeyine çıkarmıştır (Bkz. Tablo 4). Çin bu süreçte Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları çerçevesinde bilgi-iletişim teknolojilerinin kullanımına ve ürün kalitesi ile ürün standartlarının arttırılmasına büyük önem vermiştir. Bunun yanı sıra gerek Ar-Ge faaliyetinde bulunan firmalara gerekse Ar-Ge birimi bulunan firmalara sübvansiyonlar başta olmak üzere bir takım mali avantajlar sunmuştur (Dam ve Yıldız, 2016: 221).

Ar-Ge faaliyetlerinde uluslararası piyasada en büyük ihracat payına sahip ülkelerin başında yer alan Çin, öncelikle ucuz işgücüne yönelik ve düşük kalitede mal ihracatıyla başlamıştır. Fakat 2012 yılı sonrasında ülkede imalat ve ihracatta rol üstlenen yüz yetmiş araba markası, uzay ve savunma sanayisine yönelik önemli gelişmelerde bulunmuştur (Çetinbakış, 2017: 55-65).

Ar-Ge faaliyetleri ile yakından ilişkilendirilen ve Çin’in uluslararası rekabette güç kazanmasının nedenleri arasında gösterilen alanlardan bir diğeri de *Beşeri Sermaye Birikimidir*. Çünkü Çin’in son dönemdeki başarısının temel nedeni uluslararası rekabet gücü kazanmasıdır. Burada rekabet gücü ile bir ülkenin firmalarının pazar payını, karlılığını ve büyüme gücünü arttırması kastedilmektedir. Bir ülkenin uluslararası rekabet gücü kazanması ise ulusal ekonominin uluslararası standartlarda mal ve hizmet üretebilme yeteneğine erişmesi ile olmaktadır. Bir başka ifade ile bir ülke üretim faaliyetinde klasik üretim faktörlerinden olan emek ve sermayeden ziyade bilgi faktörüne önem verdiği sürece küresel rekabette söz sahibi olabilmektedir. Bu durum ancak insani bilgi ve beceri yeteneklerinin arttırılması ile mümkündür. Bu nedenledir ki bir ülkenin küresel rekabette barınabilmesi için beşeri sermaye yatırımlarına önem vermesi gerekmektedir (Altay ve Pazarlıoğlu, 2007: 96). Çin’in bu gerekliliği kısa sürede fark etmesi onu uluslararası rekabette ön plana çıkaran faktörlerden biri olmuştur. Bu bağlamda

bir taraftan firmalarda alanında uzman ve yenilikçi kadroların aktif rol üstlenmesine diğer taraftan üniversitelerde nitelikli kişilerin yetişmesine, yükseköğrenim mezunlarının sayısının artmasına ve eğitim kurumlarında kalitenin artırılmasına önem verilmiştir. Örneğin beşeri sermayenin nicel göstergelerinden biri olarak kabul edilen on bin kişiye düşen üniversite öğrencileri sayısına bakabiliriz. Bu sayının 1995 yılında 24.0'ken 2000'lerde 70.0'e yükseldiği görülmektedir. Hatırlanacağı üzere piyasa reformları öncesinde çeşitli sorunlardan dolayı eğitime uzun yıllar ara verilmiştir. Buna rağmen Çin tıpkı sağlık alanında olduğu gibi eğitim alanında da insani kalkınma ve beşeri sermaye açısından önemli sayılabilecek gelişmelere imza atmıştır (Şimsek, 2006: 10).

Tablo 4. Çin Ekonomisi: Temel Ekonomik Göstergeler (1995-2018)

	1996	2000	2005	2010	2014	2018	95-2018
1	9.92	8.49	11.39	10.63	7.29	6.6	9.13
2	709	959	1.753	4.550	7.651	9.770	3.726
3	1,548	2,530	7,733	1,602	2,462	2,655	1,245
4	1,372	2,243	6,487	1,380	2,241	2,548	1,050
5	33.81	39.41	62.2	48.99	45.06	38.24	45.19
6	2,312	2,600	7,015	1,981	2,659	2,765	1,251
7	38.80	35.82	46.18	51.95	48.94	46.36	45.01
8	1,217	1,262	1,303	1,337	1,364	1,392	1,309
9	0.56	0.89	1.30	1.70	2.02	2.10	1.36
10	4.65	3.47	4.55	4.00	2.56	1.49	3.41
11	3.0	3.09	4.19	4.09	4.09	3.9	3.78
12	6.5	2.06	3.90	6.88	0.06	2.9	3.55
13	47.10	45.53	47.02	46.49	43.28	40.65	45.04
14	7,243	20,518	132,378	237,81	236,047	49,092	141,213
15	6.42	5.18	5.23	2.21	3.50	2.87	2.35

Notlar: 1. Büyüme Hızı (Yüzde); 2. Kişi Başına GSYH (Dolar); 3. İhracat Düzeyi (Trilyon Dolar); 4. İthalat Düzeyi (Trilyon Dolar); 5. Ticaret Hacminin GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 6. Net Ulusal Tasarruflar (Milyar Dolar); 7. Tasarrufların GYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 8. Nüfus (Milyar); 9. ARGE Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 10. DYY'lerin GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde); 11. İşsizlik (Yüzde); 12. Enflasyon (GDP Deflâtörü, Yüzde); 13- Sanayi Sektörünün GSYH İçerisindeki Katma Değeri (Yüzde); 14- Cari Denge (Milyar Dolar); 15. Yatırımların Yıllık Büyüme Oranları (Yüzde).

Kaynak: World Bank, 2019.

Bütün bunların bir sonucu olarak 1978-1995 dönem ortalaması yüzde 7.49 olan Çin'in *büyüme hızı* önce 1996 yılında yüzde 9.92 düzeyine daha sonra 2005 yılında yüzde 11.39 düzeyine yükselmiştir. Ayrıca bu süreçte Çin'de işsizliğin ve enflasyonun hedeflenen seviyede tutulduğu görülmektedir (Bkz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi / Journal of Management and Economics Research*

Tablo 4). Bu olumlu gelişmeler Çin'in *Başat Güç (Dominant Power)* konumuna ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Çin'in bu konuma nasıl geldiğine değinmeden önce başat güç kavramını izah etmekte yarar vardır. Siyaset bilimci Prof. *George Modelski* tarafından ileri sürülen bu kurama göre 15. yüzyıldan beri dünya tarihinde devletler belirli periyotlarda (yaklaşık 100 yıl) statü kazanarak başat güç konumuna gelmektedir. Fakat daha sonraları bazı nedenlerden dolayı güç kaybederek zirveyi bir başka ülkeye kaptırmaktadır. Nitekim 20. Yüzyılın başat gücü olan Amerika Birleşik Devletleri Çin'in bu yükselişinden rahatsızlık duymaktadır. Bu nedendir ki 21. Yüzyılın süper gücü olma yolunda iki ülke arasında gerginlik yaşanmaktadır. Bu gerginliğin temel nedeni *Strateji Analistlerin* bahsettiği üzere ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra uyguladığı hatalı politikaları nedeniyle dünya siyasetindeki konumunu kaybetmesi ve Çin'in yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı yükselişidir. Bu iki ülke arasında askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanda rekabet yaşanmaktadır. Bunlardan en önemlisi olan ekonomik rekabette Çin'in ipleri eline aldığı görülmektedir. Çünkü Avrupa'nın ve ABD'nin Çin'e bağımlılığı giderek artmaktadır. Bunun yanı sıra Çinli firmaların yükselişi ABD'deki ve Avrupa'daki firmalara tehdit oluşturmaktadır. Bu nedendir ki bu durumdan rahatsızlık duyan ABD'nin Çin'e karşı yaptırım uygulamakta gecikmemiştir (Örmeci, 2013: 1-10).

Çin'in yükselişinden rahatsızlık duyan tek ülke ABD değildir. Her ne kadar Japonya ve Hindistan ikilisi Çin'in yakaladığı dinamizmden faydalanan ülkelerin başında gelmiş olsa da Çin'in dünya ticaretinde ön plana çıkmasında pek hoşnut olduğu söylenemez (Deniz, 2014a: 71). Kaldı ki Tayvan sorunu, Güney Çin Denizi, ABD'nin Japonya ve Hindistan ile yakınlaşması bu iki ülkenin Çin'le aralarının daha da açılmasına neden olmaktadır (Deniz, 2014b: 201). Ayrıca günümüzde Asya'nın ejderhasının da kaplanında da Çin olması Tayvan, Singapur, Hong Kong ve Güney Kore'yi de kısıktırmaktadır. Bir başka ifade ile artık Çin Asya kaplanları olarak ifade edilen bu ülkelerin misyonunu da üstlenmektedir. Çünkü bir zamanlar Güney Kore ve Japonya'nın gerisinde kalan Çin 1978 yılından itibaren yaptığı reformlar ile bu ülkeleri yakalamayı başarmıştır. Günümüzde ise Asya'nın en büyük gücü haline gelmiştir (Üngör, 2009: 33-34).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde günümüzde Çin'in dış ilişkilerden özellikle de ABD ile olan ticaret savaşından etkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Bu nedendir ki 2005 yılındaki 7,7 trilyon dolarlık rekor ihracat düzeyi henüz geçilememiştir. 2010 yılında 1,6 trilyon dolar olan ülkenin ihracat düzeyi 2018 yılına gelindiğinde 2,6 trilyon dolar düzeyindedir. Bunun bir yansıması olarak 2010 yılından itibaren ülkenin büyüme hızı da yavaşlamaktadır. 2010 yılında yüzde 10.6 düzeyinde olan ülkenin büyüme hızı önce 2014 yılında yüzde 7.2 düzeyine daha sonra 2018 yılında yüzde 6.6 düzeyine gerilemiştir. Ayrıca son dönemin ekonomik verilerine bakıldığında ekonomideki aşırı ısınmanın özellikle 2010 yılında enflasyon rakamlarına yansıdığı görülmektedir. Buna rağmen 2010 yılında yüzde

11 ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra uyguladığı hatalı politikalarından ilki, 2000'li yılların henüz başlarında iktidarda olan yeni Muhafazakâr çevrelerin yaklaşmakta olan ekonomideki çok kutupluluğu görmezden gelmesidir. İkincisi ülkenin askeri üstünlüklerine dayalı olarak uluslararası hukuk ve müttefiklik ilişkilerini göz ardı etmesidir. Bunun sonucunda kendi çıkarlarını ön planda tutan ABD büyük çapta bir prestij kaybına uğramıştır (Örmeci, 2013: 4).

6.8 düzeyine kadar yükselen enflasyon oranı 2018 yılında yüzde 2.9 düzeyine gerilemiştir. Çin ekonomisinde son çeyrekte yaşanan en önemli gelişme ise kişi başına düşen gelir düzeyindeki ciddi artış olmuştur. 2005 yılında 1 753 dolar olan kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla; 2014 yılında 7 651 dolara 2018 yılında ise 9 770 dolara yükselmiştir. Ayrıca Çin'in bu süreçte cari fazla verdiğini ve dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna geldiğini bir kez daha belirtmekte fayda vardır (Bkz. Tablo 4).

Bu noktadan sonra Çin'i gelecekte nelerin beklediği önem kazanmaktadır. Öncelikle Çin'in bugünkü performansını sürdürmesi halinde 30 yıl içerisinde ABD'yi geçmesinin beklendiği belirtilmelidir. Daha sonra bu süreçte Çin'in enerji, bölgesel dengesizlik, gelir dağılımında adaletsizlik ve dış ilişkilerde yaşadığı sorunlarını çözmesi gerektiğinin altı çizilmelidir. Aksi takdirde lider konuma ulaşması mümkün değildir (Şimşek, 2005: 89). Buna ilaveten Çinli uzmanların belirttiği üzere Çin'in 'yaratıcı katılım' politikalarına ihtiyacı vardır. Çünkü Batı Çin'i eleştirirken 'işe yaramaz dev' kavramını sıkça kullanmaktadır. Bu politikalar sayesinde Çin hem bu kötü imajı yıkacak hem de esnek politika geliştirebilme olanağına erişecektir (Ergenç, 2015).

3. SONUÇ

Çin sanayi alanında gelişim sergilemek adına yeniliklere öncelik verdiği süreçte tarımı ikinci plana atmıştır. Bunun bir yansıması olarak ülke ekonomisinde makroekonomik göstergelere de yansıyan negatif değişimler yaşamıştır. Bunun ardından tarımsal üretimi arttırmanın gerekliliğinin farkına varan Çin kalkınma planlarında sanayi sektörü yanında tarım sektörüne de öncelik vermiştir. Bu bağlamda ülkenin tarımsal üretim düzeyini ve ürün çeşitliliğini arttırmak önem kazanmıştır.

Çin bir taraftan bunları yaparken diğer taraftan da teknolojik gelişme ile yeniliklere de büyük önem vermiştir. Nihayetinde beklendiği üzere bu süreçte teknolojik faaliyetler ve bilhassa Ar-Ge faaliyetleri ile verimliliği arttırmayı başarmıştır. Gelişen dünya ülkeleri tarafından örnek alınacak bir rol üstlenmiştir.

Çin hakkında alışlagelmiş bir düşünce olan taklit yoluyla niteliksiz ürün üretimi aslında gerçeği yansıtmamaktadır. Çin'i dar kalıplara sığdırmak doğru değildir. Kaldı ki Çin Ay'a insan gönderende bir ülkedir. Bu durum Çin'in taklitçi olmasından ziyade teknolojik bilgi ve birikime sahip bir ülke olduğunun da göstergesidir.

Ayrıca Çin; Air China, Hisense ve Bank of China gibi dünya ölçeğinde bilinen pek çok markaya sahiptir. Bu markalardan bir kısmını satın almış ya da kendisi oluşturmuştur. Bütün bu örnekler, Çin'in tamamen devlet teşvikleri ile beslenen özel sektörün soyutlandığı bir ekonomisinin olmadığını, akılcı dizayn edilmiş ve uygulanan teknolojik, rekabetçi ve yenilikçi bir ekonomisinin olduğunun bir kanıtıdır.

Çin'in 1980'li yıllarda başlattığı hızlı kalkınma hamleleri 2000'li yıllarda yerini inovasyon stratejisine dayandırmıştır. Çin şirketlerinin çoğunluğu devletin de yönlendirmesi ile birlikte Ar-Ge ve inovasyonu bir strateji haline getirmiştir.

Tarihsel sürece bakıldığında da barutun ilk kullanımı, matbaa, ilaç gibi çeşitli alanlarda Çin'in öncü olduğunu görülmektedir. Nihayetinde Çin her zaman geçmişteki hata ve başarılarından çıkarımlarda bulunmayı bilmiştir. Ayrıca bu süreçte Çin şirketleri hemen hemen tüm alanlarda inovasyon faaliyetlerine yer vermesi ve Ar-Ge yoğunluklu çalışmalar yürütmesi nedeniyle başarının mimarlarından olmuşlardır.

Sonuç olarak Çin ekonomisinde dönemler arası kıyaslama yapıldığında 1978-2018 dönemini kapsayan Piyasa Reformları dönemi ön plana çıkmaktadır. Çin bu dönemde yapılan reformlar sayesinde yalnızca ekonomik olarak kalkınmamış aynı zamanda sürdürülebilir bir büyüme ivmesi yakalamıştır. Nitekim dış ilişkilerini düzeltirse Çin'in dünya ekonomisinde başat güç olması an meselesidir.

KAYNAKÇA

- Adilijiang, A. (2019) “1908 Jön Türk Devrimi ile 1911 Çin Devriminin Karşılıklı Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Akçadağ, E. (2010) “Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları”, Bilge Strateji, 2(3): 1-28.
- Altay, A. ve Pazarlıoğlu, M. V. (2007) “Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(9): 96-108.
- Arısoy, E., Bayar, G. ve Soranlar, B. (2004) “Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti”, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2004/asya1.htm>.
- Ayhan, F. (2018) “Türkiye Ekonomisinde İhracat, İthalat ve İstihdam Düzeyi İlişkisinin Uygulamalı Analizi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2): 115-135.
- Aynagöz Çakmak, Ö. (2008) “Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk Sanayisi Açısından bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(1): 253-268.
- Bettelheim, C. (1977) “Çin'de Kültür Devrimi ve Endüstriyel Örgütlenme”, Çev. Y. Erşan, İstanbul: Yücel Yayınları.
- Brunner, N. (1969) “Çin Ekonomisi”, Çev. Ahmet Y. Gökdere, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(3): 301-336.

- Cairns, R. and Llewellyn, J. (2016) “The First Five Year Plan”, <https://alphahistory.com/chineserevolution/first-five-year-plan/>, (Erişim Tarihi: 10.07.2019).
- Coase, H. R. ve Wang, N. (2015) “Çin Nasıl Kapitalist Oldu”, Çev. İlkey Yılmaz, Ankara: Tarcan Matbaası.
- Croll, E. (2006) “Women and The New Peasant Household Economy in China”, http://www.bondy.ird.fr/pleins_textes/pleins_textes_4/colloques/17962.pdf, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- Çakı, C., Çakı, G., Aksoğan, M. ve Gülada, M. O. (2019) “Çin Milliyetçi Partisi Tarafından Japon İşgali'ne Karşı Yürütülen Ulusal Seferberlik Propagandası”, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1): 43-64.
- Çalık, Ü. (2011) “Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)”, Liberal Düşünce, 64(16): 185-206.
- Çetinbakış, M. (2017) “Araştırma-Geliştirme Harcamalarının OECD Ülkeleri İhracatına Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Çeştepe, H. (2012) “Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17): 45-61.
- Dam, M. M. ve Yıldız, B. (2016) “BRICS-TM Ülkelerinde Ar-Ge ve İnovasyonun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(33): 220-236.
- Daubier, J. (1977) “Çin Kültür Devrimi Tarihi”, Çev. Büşra Zarifoğlu, İstanbul: Koral Yayınları.
- Demir, Y. (2007) “Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye olan Etkisinin Türkiye Bağlamında Test Edilmesi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (34): 152-161.
- Deniz, Y. (2014a) “Çin'in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya”, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 2(2): 64-80.
- Deniz, T. (2014b) “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Stratejik Hamleleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(50): 188-212.
- Ergenç, C. (2015) “Çin'in Yükselişi”, Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Küre Yayınları.
- Göçer, İ. ve Peker, O. (2014) “Yabancı Doğrudan Yatırımların Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkileri: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırımlı Eşbütünlüme Analizi”, Journal of BRSA Banking & Financial Markets, 8(1): 87-116.

- Gökten, K. (2013) “Büyük Ejderha ve Küresel Kapitalizm: 150 Yıllık Panorama”, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1): 9-42.
- Gündal, B. (2015) “Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2): 55-72.
- Kaçer, M. (2017) “Çin Bürokrasi Sınavları: Patrimonyal Bürokraside Rasyonel Bir Gelenek”, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2): 145-166.
- Külünk, İ. (2018) “Türkiye’de Ar-Ge Harcamaları, İhracat ve Büyüme Arasındaki İlişki: 1996-2016”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4(2): 73-82.
- Mumcu, A. (1961) “Çin Meselesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18(1): 259-332.
- “New Five-Year Plan to See Revolutionary Changes”, (2005), People’s Daily Online, http://english.people.com.cn/200510/12/eng20051012_213909.html, Erişim: 30.08.2019
- Oktay, F. (2017) “Çin Ekonomi ve Politika: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri”, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örmeci, O. (2013) “21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(1): 1-14.
- Özekicioğlu, H., Kılınç Savrul, B. ve Kılıç.C. (2014) “Çin’de Yapısal Değişim ve Çin Ekonomisinin Küresel Pazarda Rekabet Edebilirliği”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1): 56-66.
- Pingyao, Lai, (2006) “China’s Macroeconomic Development: Stages and Nonlinear Convergence”, China and World Economy 14(1):15-29.
- Sancak, E. ve Demirci, N. (2012) “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme için Tasarrufların Önemi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(2): 159-198.
- Sandıklı, A. (2009) “Geleceğin Süper Gücü Çin”, Bilge Strateji, 1(1): 40-50.
- Saran, A. ve Guo, C. (2005) “Competing in the Global Marketplace: The Case of India and China”, Business Horizons, 48: 135-142.
- Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007) “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, Journal of Yaşar University, 2(7): 661-686.
- Sey, N. (2019) “Gelişmekte olan Ülkelerde Büyüme Süreci ve Bir Ülke Analizi Çin”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sezer Feyzioğlu, H. (2017) “Batı-Çin Savaşları ve Osmanlı Devleti”, Tarih Araştırmaları Dergisi, 36 (62): 89-100.

- Şimşek, M. (2005) “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine ilişkin Senaryolar”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2): 77-90.
- Şimşek, M. (2006) “Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (26): 1-24.
- Üngör, Ç. (2009) “Çin ve Üçüncü Dünya”, *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41(1): 27-38.
- World Bank (2019) “Ekonomik Göstergeler”, <https://data.worldbank.org/country/china> (Erişim Tarihi: 10.07.2019).
- Yang, D. L. (1996) “Calamity and Reform in China: State, Rural Society and Institutional Change since the Great Leap Famine”, Stanford University Press.
- Yıldız Yavuz, M. (2006) “Çin’de Piyasa Ekonomisi Uygulamaları ve Toplumsal Sonuçları”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, İ. (2012) “Çin Ekonomisinde Büyümenin Dinamikleri”, Discussion Paper, No. 2012/77, Turkish Economic Association, Ankara.